

EN SÖNDAG I OKTOBER

av Hillevi Furtenback

En söndag i oktober fick jag i min hand två böcker och samma söndag läste jag dem bägge. Den ena boken är en dokumentär skildring om eremiter i Sibirien, den andra, ett tunt häfte, innehåller fyra essäer kring frågan **Varför skriva?** av Peter Mickwitz. Två böcker med vitt skilda människooöden, men liknande i skildringen av hur vi människor genom vårt förhållningssätt och våra värderingar är medskapande i vårt eget öde.

Hillevi Furtenback är dipl dröm-coach IDP med praktik i Solna och Helsingfors. Hon har tidigare arbetat som organisationskonsult och internationell projektleddare med inriktning på multikulturella frågor.

I den första essäen, "Förlorat", jämför Mickwitz två författare, Runar Schildt och Kafka, med varandra. Den finlandssvenska Runar Schildt är idag bortglömd, Kafka världsbekänd. Båda föds på 1880-talet. Kafka dör 1924 av tuberkulos, Schildt tar ett år senare sitt eget liv. Båda hör hemma i en alltmer trängd språklig miljö. Helsingfors växer och förfinskas språkligt, Kafka en tyskspråkig jude i Prag lever under det ökande trycket av tjeckisk nationalism. Med första världskriget blir bägge länderna självständiga. Båda författarna sträcker sig framgångsrikt ut mot sin omvärld med det skrivna ordet som verktyg.

I juni 1914 innan det första världskriget bryter ut möts de i Prag. Schildt är på bröllopsresa. Mötet är flyktigt men gör ett sådant intryck på honom att han många år senare beskriver det i en artikel "på en skirt skön prosa" såsom Mickwitz uttrycker det:

"Jag hoppas också att ni en gång skall komma till Prag, en kväll i juni när akaciorna blommar."

Mötet med Kafka beskriver han så här:

"Så tyst är det omkring er att ni kan höra stenarna tala, tills plötsligt en människas steg eka, och en gestalt, ett mörkt ansikte med intensivt inträngande blick möter

era ögon, skyndar förbi och försvinner bort i mörkret. Och samtidigt med den lycka ni känner i denna natt, skall ni nu möta tanken på förintelsen. Inte som en svårmodig stämning, en fjärran aning, en doft, utan möta den som ni mötte den främling vars ekande steg ni ännu kan höra."

Beröringspunkten mellan dessa båda författare är relationen till döden, som präglar bådas skrivande fastän på helt olika sätt. I sin essä "Vinn eller försvinn" säger Mickwitz att Kafka skriver för att kunna dö medan Schildt dör för att han inte längre kan skriva. För Schildt är skrivandet hela hans existensberättigande

Runar Schildt, (ur Svenska Litteratursällskapet i Finlands arkiv)

och ett medel för framgång. Skrivandet är hans styrka, han som föraktar svaghet. För Kafka är skrivandet i sig meningsfyllt, han investerar mening i själva skrivprocessen.

I sin essä visar Mickwitz på det paradoxala i text och läsarens upplevelse av författarnas texter, han visar på hur deras underliggande attityder och värderingar påverkar läsuple-

velsen. Han talar om "jagets död" i Kafkas skrivande, om hur Kafka expanderar, medan Schildt lever endast genom och i sitt skrivande. Schildt, menar han, kommer aldrig förbi det egna jagets snäva gränser.

Mickwitz för oss i sin essä också till Clarice Lispector som han menar kommer nära Schildt/Kafka problematiken i sin bok "Stjärnans ögonblick". Från litterära analyser dumpas vi raskt av Mickwitz till Kafkas och Lispectors dödsbädd. Essän slutar med orden:

"Vad Kafka och Lispector uppnår och skapar, genom att skriva, är det som Hélène Cixous kallar boken utan författare, en 'bok som får oss att uppleva ett slags döende, som låter jaget gå, det spekulerande jaget, det spekulerande och förslagna jaget'. Av många orsaker hade Runar Schildt inte förutsättningar att nå dit. För honom blev döden en följdsjukdom av att vara författare."

Hos Runar Schildt kommer den konstnärliga ambitionen och perfektionismen i vägen för den kreativa process som skrivandet, gestaltandet, är. Det medvetna jagets krav blockerar energin och flödet. Kanske stod han inte ut med den osäkerhet som kaos medför innan det inordnas en struktur. När författaren Runar Schildt tystnar förlorar han meningen med sitt liv. Han upplever ett misslyckande så stort att han ser bara en utväg ur plågan, att ta sitt liv.

Vid samma tid som Kafka dör, med ord om liljor som sina sista, och Runar Schildt kommer fram till sitt slutgiltiga beslut, flyr en familj av gammaltroende djupare in i Sibiriens otillgängliga ödemarker. Bortom de nybildade staternas, Tjeckoslovakiens och Finlands, östliga gränser konsoliderar bolsjevikerna sin makt. Konsolideringen är brutal och flyktundan människor det enda återstående alternativet för familjen Lyskov.

Från slutet av 1600-talet har gammaltroende bott tillsammans i små byar i Sibirien och levt

Karta över det vidsträckta Sibirien. Abakan, som nämns i texten, ligger mitt i bildens nedre del.

trogna de riter, traditioner och föreställningar som härstammade från tiden då Ryssland kristnades. Patriarken Nikons kyrkoreform år 1653 splittrade Ryssland. Den sammanföll med det slutliga genomförandet av livegenskapen och förlusten av de sista friheterna för dem som levde av jorden, de flesta. De troende som höll fast vid det gamla såg ingen annan möjlighet än att försvinna, att gömma sig i det väldiga ryska rikets obebodda ödemarker, den sibiriska tajgan, och där under svåra förhållanden leva som "sanna kristna".

Patriarken Nikons reform innebar främst en revidering av andaktsböckerna, som översatts från grekiskan vid tiden för Rysslands kristnande under fursten av Kiev, Vladimir den helige, omkring år 1000 enligt vår tideräkning. Ursprungstexterna hade under århundradens lopp förvanskats genom otaliga avskrifter och innehöll felaktigheter som man nu ville rätta till. Men folk hade vant sig vid felaktigheterna, man tyckte att rättelserna undergrävde själva tron. Det uppstod en stark opposition mot ändringarna, ett religiöst motstånd och ett motstånd som riktade sig mot makthavarna och makthavaren framom andra, tsaren. Peter den stores försök att modernisera Ryssland fick honom att framstå som Antikrist i de gammaltroendes ögon. Kyrkoreformen utlöste den stora schismen, kallad "raskol".

De mest fanatiska av de gammaltroende sekterna förkastade allt världsligt – statens lagar. Värnplikt, pass, pengar, myndigheter av alla slag, underhållning som danslekar och sånger, och allt annat som människor "som inte fruktade Gud kunde tänka ut". De mest asketiska av de gammaltroende levde sitt liv bland skogar och berg och flyttade allt längre ut i vildmarken allt eftersom världen närmade sig. "Vänskap med världen är fiendskap med Gud. Man ska fly undan och hålla sig gömd."

På 1920-talet vid den tidpunkt då Kafka och Runar Schildt lämnar jordelivet, nås gammaltroende i ödebyggden vid Abakanfloden rykten om registrering. Det ordet hade för de gammaltroende i alla tider varit signal till

uppbrott och flykt. "Man måste dra sig undan världen, däri ligger frälsningen." I nästan tre hundra år hade de gammaltroende dragit sig undan världen allt längre in bland berg och skogar i det ödsliga Sibirien.

Sommaren 1978 cirklar en helikopter över floden Abakan. Ett geologiskt flygfoto har avslöjat järnfyndigheter vid flodens översta lopp och man vill placera ut en grupp geologer för att utforska fyndigheterna närmare. Helikopterpiloterna letar efter en landningsplats, cirklar runt, stiger och sjunker längs bergssluttningarna. Vid en av uppstigningarna får piloterna syn på något som påminner om en potatisåker. Inbillning! Det kan inte stämma. Närmast bebodda plats ligger tjugofem mil därifrån. Platsen är otillgänglig, men piloterna märker platsen med ett kryss på kartan och fortsätter att söka efter en landningsplats.

Helikoptern landar intill floden, landsätter geologerna och återvänder till sin hemmabas. Ensamma i tajgan funderar geologerna över den hemlighetsfulla odlingen femton kilometer därifrån och bestämmer sig för att ta reda på vad det är. En dag stoppar de ner några gåvor i ryggsäcken och en pistol i bältet och beger sig i väg. Vad de finner är en familj av gammaltroende som i mer än fyrtio år levt fullständigt avskurna från andra människor.

Folklivsforskaren Nikolaj Ustinovitj Zjuravljov beskriver sitt besök hos dem någon sommar senare och deras tillvaro:

"Det var som att befinna sig i ett Ryssland före Peter den stores tid med inslag av stenålder! De gör upp eld med flinta, de lyser med spånstickor. På sommaren går de barfota, om vintern med nåverskor. De har inget salt. De kan inte baka bröd. Språket har de inte glömt men de yngsta i familjen är svåra att förstå. Nu har de kontakt med geologerna, och det verkar som om de gläder sig åt till och med de allra kortaste möten med andra människor. Samtidigt håller de sig på sin kant som förut och det är inte mycket

de har ändrat i vanor och livsföring. Anledningen till deras eremitillvaro är religiös sektarism med rötter i tiden före Peter den store. Patriarken Nikon kan de inte nämna utan att spotta och göra korstecknet med två fingrar. Peter I talar de om som en personlig fiende. Allt som har inträffat i världen sedan de drog sig undan är helt okänt för dem. Elekicitet, radio, sputnikar – allt detta ligger bortom deras horisont."

Efter den första förskräckelsen avlöper geologernas besök väl hos familjen. Gåvor utbyts, geologerna får potatis och frön av kottar från Pinus Sibirica, eremiternas basföda. Familjens omänskliga kamp för att överleva beskrivs av journalisten Vasilij Peskov i "Eremiterna i tajgan". När geologerna finner familjen består den av fem medlemmar, fadern Karp Osipovitj Lyskov, två döttrar Natalja och Agafja och två söner, Savin och Dimitrij. Modern Akulina Karpovna dukade under av alla umbäranden och dog redan 1961. Under sin tillvaro i ödemarken hade hon huggit timmer, fångat fisk i den iskalla floden, dragit båten i rep längs stränderna av den strida floden, hjälpt till vid timring och skogsröjning och när källaren grävdes. Hon hade satt potatis och tagit upp den, sört för familjens kläder, hållit eld i spisen, lagat maten, fött och undervisat barnen. Alla barnen, nu vuxna, var skriv- och läskunniga. De skrev på björknäver med en spetsig pinne doppad i skogstryns saft. Den yngsta dottern Agafja har en viktig uppgift i familjen: beräkningen av tiden. Hos de gammaltroende beräknas tiden från världens skapelse och Adams födelse som enligt dem inträffade för mer än 7000 år sedan.

Skildringen av familjen Lyskovs liv sträcker

Franz Kafka 1906
(foto okänd)

sig från 1978 till november 1993 där Vasilij Peskov avslutar sin berättelse. System, bröderna och fadern Karp Osipovitj har dött, den yngsta Agafja nu fyrtionio år, är ensam kvar. Platsen hon bor på kan bara nås med helikopter. Men ingen helikoptertransport finns. Geologernas mångåriga bas är borta och närmaste spår av människor ligger tio mil därifrån.

Agafja har besökt "världen" och ett kloster med gammaltroende, bott en tid hos gammaltroende släktingar, men bestämt sig för att bo kvar i sin ensliga stuga. "Jag ska leva som

vi alltid har gjort”, säger hon. Utanför stugan vajar röda sarafaner. Agafja har knutit dukar på störrar för att skrämna iväg alltför närgångna björnar. I stearinljusets sken plitar hon ner sina åttasidiga brev till vänner i Moskva med kyrkslaviska bokstäver från tiden för ”raskol”. Vissa eftergifter för världen har hon gjort, annat avvisat.

Agafja Lyskova, som föddes och växte upp i ödemarken, ville bli kvar i den vilda trakt som är hennes födslorätt och hennes öde. Hon valde ensamheten.

Oktober söndagen tillbringas jag med två böcker, ”Eremiterna i tajgan – en rysk familjs kamp för att överleva i den sibiriska vildmarken” av Valerij Peskov och ”Förlorat”, fyra essäer av Peter Mickwitz. Lönnen faller sina löv. En vildsint häftig vind kastar de brinnande löven mot mina fönster. Två personer blir

kvar hos mig efter läsningen, två personer som dragit de yttersta konsekvenserna av de val de gjort utifrån sina upplevelser, förhållningsätt och värderingar. Agafja Lyskovas livsöde fascinerar mig. Jag beundrar hennes mod, integritet och uthållighet. Och ännu efter nästan hundra år trollbinder den finlandssvenska bortglömda författaren Runar Schildts skört sköna prosa:

”Jag hoppas också att ni en gång skall komma till Prag, en kväll i juni när akaciorna blommar. De droppar sin doftande snö över gatorna och husen och floden, de lägga sina vita drivor för er fot, och i ert hår skall det fastna några darrande kronblad. Ni skall stanna på Karlsbrücke just på den plats där trettioåriga krigets sista stormvågor slogo ihop. Där hör ni Moldaus mumlande brus mellan bropelarna, där vattnet går svart med ringlande strimlor av skum.”

- En svag dimma stiger upp och blandar sig med skymningen som sveper stränderna i allt tätare flor och bäddar in dem i sammetsmjuka skuggor. Månen stiger över Hadschin och kyrkornas torn, över ghetton och gränderna med de underliga namnen. Så tyst är det omkring er att ni kan höra stenarna tala, tills plötsligt en människas steg eka, och en gestalt, ett mörkt ansikte med intensivt inträngande blick som möter era ögon, skyndar förbi och försvinner bort i mörkret. Och samtidigt med den lycka ni känner i denna natt skall ni möta tanken på förintelsen. Inte som en svårmodig stämning, en fjärran aning, en doft, utan möta den som ni mötte den främling vars ekande steg ni ännu kan höra.”

Centrum för Jungiansk Psykologi AB

Edvin Adolphsons väg 4 SE-16940 Solna Tel 08-830 700